

IAI OFICIĀLĀ NOSTĀJA PAR IEKŠĒJĀ AUDITA LOMU KOMPLEKSAJĀ UZŅĒMUMA RISKĀ VADĪBĀ

Ievads

Arvien biežāk tiek konstatēts, ka riska vadība ir grūti iedomājama bez efektīvas uzņēmuma pārvaldības. Organizācijām kļūst aizvien svarīgāk noteikt visu aktuālo uzņēmējdarbības risku (sociālo, ētisko un vides risku), finanšu un darbības risku, kā arī izskaidrot metodes tā ierobežošanai līdz pieņemamam līmenim. Vienlaicīgi, organizācijām apzinoties mazāk saskaņotu riska vadības metožu trūkumus, palielinās arī komplekso uzņēmuma riska vadības sistēmu pielietojums. Iekšējā audita struktūrvienība, pildot gan pārliecības radīšanas, gan konsultatīvo lomu, var dažādos veidos atvieglot riska vadības procesu.

Kas ir kompleksā uzņēmuma riska vadība?

Riska vadības pasākumi tiek veikti, lai noteiktu, novērtētu, vadītu un kontrolētu dažādus notikumus un situācijas. Riska vadības pasākumi svārstās no atsevišķiem projektiem vai šauri definēta riska veidiem (piem., tirgus riska) līdz visu organizāciju ietekmējošiem draudiem un iespējām. Nostājā paustie principi ir piemērojami iekšējā audita struktūrvienību iesaistei visa veida riska vadības pasākumos, bet pamatā tie attiecas uz komplekso uzņēmuma riska vadību, jo tai ir lielāks potenciāls uzlabot organizācijas pārvaldības procesus.

Kompleksā uzņēmuma riska vadība (KRV) paredz strukturētu, konsekventu un nepārtrauktu mērķu sasniegšanu ietekmējošo draudu un iespēju noteikšanu, novērtēšanu un attiecīgu pretpasākumu izvēli, un ziņojumu izstrādi, kas tiek veikta visos organizācijas līmeņos.

Atbildība par KRV

Kopumā riska vadības nodrošināšana ir valdes (padomes) pienākums. Praksē valde (padome) deleģē riska vadības sistēmas administrēšanu vadībai, kas atbild par tālāk minēto darbību veikšanu. Organizācijā var būt arī atsevišķa funkcija riska vadības darbību saskaņošanai, iekļaušanai atsevišķos projektos, kā arī nepieciešamās prasmes un zināšanas pārvaldošo speciālistu atlasei.

Visām organizācijas struktūrvienībām ir noteikta loma veiksmīgas kompleksās uzņēmuma riska vadības nodrošināšanā, bet risku noteikšana un vadīšana pamatā ir vadības funkcija.

KRV priekšrocības

KRV var jūtami uzlabot organizācijas mērķu sasniegšanai nepieciešamo riska vadību. KRV ir šādas priekšrocības:

- KRV palielina organizācijas iespējas sasniegt nospraustos mērķus;
- KRV paredz vienotu kārtību neatbilstošas pakāpes riska ziņošanai valdei (padomei);
- KRV palīdz labāk izprast galvenos riska veidus un to sekas plašākā kontekstā;
- KRV ļauj noteikt risku, kas raksturīgs vairākām uzņēmuma funkcijām;
- KRV ļauj vadībai vairāk koncentrēties uz aktuālākajiem riska aspektiem;
- KRV ļauj samazināt nepatīkamu pārsteigumu vai sarežģītību skaitu;
- KRV ļauj darbiniekiem koncentrēties uz atbilstošu metožu piemērošanu atbilstošajās darbībās;

- KRV palielina iespēju panākt pozitīvas pārmaiņas organizācijas darbībā;
- KRV palielina organizācijas spējas uzņemties augstākas pakāpes risku, kas attiecīgi uzlabo rezultātus, un ļauj pieņemt izsvērtākus lēmumus, un labāk apzināties izvēlēto risku.

KRV darbības

- organizācijas mērķu formulēšana un komunicēšana;
- organizācijas riska apetītes noteikšana;
- atbilstošas iekšējās darba vides, tajā skaitā riska vadības sistēmas, izveide;
- mērķu sasniegšanu potenciāli apdraudošu faktoru noteikšana;
- riska (t.i. draudu rašanās un seku iespējamības) novērtēšana;
- riska pretpasākumu izvēle un realizēšana;
- kontroļu un citu pretpasākumu veikšana;
- konsekventa ar risku saistītās informācijas izplatīšana visos organizācijas līmeņos;
- centralizēta riska vadības procesu un to rezultātu uzraudzība un saskaņošana, un riska vadības efektivitātes pārliecības radīšana;
- KRV atbilstības pārliecības radīšana.

Viena no galvenajām valdes (padomes) vai līdzvērtīgas institūcijas prasībām ir pārliecība par riska vadības procesu efektivitāti un riska saglabāšanu pieņemamā līmenī.

Parasti šādu pārliecību rada vairākas puses. No dažādu pušu sniegtās pārliecības, vissvarīgākā ir vadības radītā pārliecība. Vadības pārliecība jāpapildina ar objektīvu pušu sniegtu pārliecību, kuru pamatā nodrošina iekšējā audita struktūrvienība. Starp citiem pārliecības sniedzējiem jāmin ārējie auditori un neatkarīgie speciālisti, kas veic pārskatīšanas darbības. Parasti iekšējie auditori rada pārliecību par triju veidu procesiem:

- riska vadības procesu, t.sk. tā modeli un piemērošanas efektivitāti;
- galveno riska veidu vadību, t.sk. kontroļu un citu pretpasākumu efektivitāti, un
- uzticamu un atbilstošu riska novērtējumu izstrādi un riska, kontroļu stāvokļa ziņošanu.

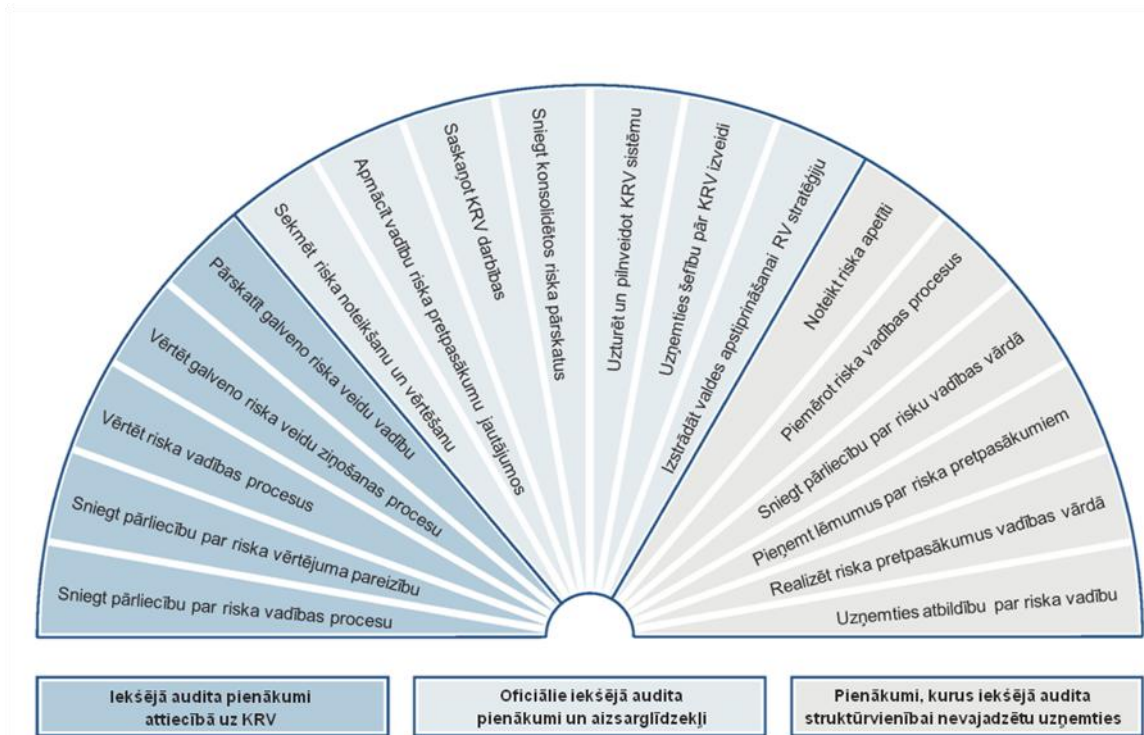
Iekšējā audita pienākumi KRV ietvaros

Iekšējā audita struktūrvienības pienākumos ietilpst neatkarīgas, objektīvas pārliecības radīšana un konsultatīvās darbības. KRV ietvaros iekšējā audita struktūrvienība pamatā atbild par objektīvas riska vadības efektivitātes pārliecības sniegšanu valdei (padomei). Pētījumi apstiprina, ka valdes (padomes) locekļi un iekšējie auditori ir vienisprātis par to, ka divi svarīgākie veidi kā iekšējais audits var dot savu piensumu organizācijas darbā ir sniegt objektīvu pārliecību, ka būtiskie uzņēmējdarbības riska veidi tiek pienācīgi vadīti un riska vadība, iekšējās kontroles sistēma ir efektīva¹.

1. attēlā ir attēlotas KRV darbības un efektīvas, profesionālas iekšējā audita struktūrvienības pienākumi un, jo īpaši, funkcijas, kas tai nav jāpilda. Nosakot iekšējā audita struktūrvienības pienākumus, ir jāņem vērā tādi svarīgi faktori, kā iespējamā KRV darbību ietekme uz iekšējā audita struktūrvienības neatkarību un objektivitāti, minēto darbību spēja uzlabot organizācijas riska vadības, kontroles un pārvaldības procesus.

¹ Vērtības nodrošināšanas programmas, Lielbritānijas un Īrijas Iekšējā audita institūts, Deloitte & Touche, 2003

1. attēls. Iekšējā audita pienākumi KRV ietvaros



1. attēla labajā pusē minētās darbības ir pārlicības radīšanas pasākumi. Tie sasaucās ar plašāku riska vadības pārlicības radīšanas mērķi. Iekšējā audita struktūrvienības, kas strādā atbilstoši Iekšējā audita profesionālās prakses starptautiskajiem standartiem, var veikt un tām ir jāveic vismaz dažas no minētajām darbībām.

Iekšējā audita struktūrvienība var sniegt arī konsultācijas par to, kā uzlabot organizācijas pārvaldības, riska vadības un kontroles procesus. KRV ietvaros veikto konsultāciju apjoms var laika gaitā mainīties un ir atkarīgs no iekšējiem un ārējiem resursiem, kas ir valdes (padomes) rīcībā un organizācijas riska vadības attīstības līmeņa². Iekšējo auditoru kompetence riska jautājumos, riska un pārvaldības savstarpējās saiknes izpratne, kā arī spēja organizēt norāda uz to, ka iekšējiem auditoriem ir visi priekšnosacījumi, lai uzņemtos šefību pār KRV vai pat darbotos kā KRV projektu vadītājiem, it īpaši sākotnējos KRV ieviešanas posmos. Pieaugot organizācijas riska vadības sistēmas attīstības pakāpei un riska vadībai dziļāk iesaņojoties uzņēmuma darbībā, iekšējā audita pienākumi KRV šefības ziņā var mazināties. Tāpat, ja organizācijā ir izveidota riska vadības struktūrvienība vai funkcija, iekšējais audits var dot lielāku pienesumu koncentrējoties vairāk uz pārlicības radīšanu nekā konsultēšanu. Taču, ja iekšējā audita struktūrvienība neizmanto 1. attēla kreisajā pusē minētās pārlicības radīšanas darbības, kā to paredz uz risku balstītās metodes, tai visdrīzāk nebūs iespējams veikta attēla centrā norādītos konsultatīvos pasākumus.

Konsultatīvie pienākumi

² Lielbritānijas un Īrijas Iekšējā audita institūta oficiālais viedoklis par uz risku balstītajām iekšējā audita metodēm, 2003

1. attēla centrā ir norādīti attiecībā uz KRV veicamie iekšējā audita konsultatīvie pienākumi. Kopumā, jo vairāk iekšējais audits pāriet uz shēmas labajā pusē norādīto darbību veikšanu, jo plašāki iekšējā audita neatkarības un objektivitātes aizsarglīdzekļi ir nepieciešami. Lūk daži no iekšējā audita struktūrvienības konsultatīvajiem pienākumiem:

- nodot vadības rīcībā iekšējā audita struktūrvienības izmantotos riska analīzes un kontroles rīkus, paņēmienus;
- izmantojot riska vadības, kontroles kompetenci un kopējās zināšanas par organizācijas darbību, uzņemties šefību pār KRV ieviešanu organizācijā;
- sniegt padomus, organizēt darba seminārus, izglītot organizācijas darbiniekus riska un kontroles jautājumos, kā arī veicināt vienotu definīciju, sistēmu izmantošanu un izpratni;
- uzņemties ar risku saistīto jautājumu saskaņošanas, uzraudzības un ziņošanas mezgla pienākumus, un
- sniegt vadībai atbalstu optimālu riska mazināšanas veidu izvēlē.

Galvenais apsvēruma, kas jāņem vērā nosakot, vai iekšējā audita struktūrvienības sniegtās konsultācijas ir apvienojamas ar pārlicības sniegšanas pienākumiem, ir, vai iekšējā audita struktūrvienība pilda vadības pienākumus. Ja ir izveidota KRV, iekšējā audita struktūrvienība var sniegt konsultācijas tikai tad, ja tā neveic faktiskas riska vadības darbības, kas ir vadības pienākums, kā arī, ja augstākā vadība ir apstiprinājusi un aktīvi atbalsta KRV realizēšanu. Gadījumos, kad iekšējā audita struktūrvienība palīdz vadībai izveidot vai uzlabot riska vadības procesus, struktūrvienības plānā būtu ieteicams skaidri un precīzi norādīt plānu un grafiku, pēc kura pilna atbildība par riska vadības pasākumiem tiks nodota vadībai.

Aizsarglīdzekļi

Kā norādīts 1. attēlā, iekšējā audita struktūrvienība ar zināmiem nosacījumiem var intensīvāk piedalīties KRV veikšanā. Minētie nosacījumi ir šādi:

- ir jāapzinās, ka riska vadība ir un paliek vadības pienākums;
- iekšējo auditoru pienākumi un to būtība ir jādokumentē audita nolikumā, kuru apstiprina audita komiteja;
- iekšējais audits nedrīkst vadības vietā uzņemties konkrēta riska vadības pienākumus;
- iekšējā audita struktūrvienībai jāsniedz vadībai padomi, jāapstrīd tās viedoklis un jāpalīdz pieņemt lēmumi, nevis jāpieņem riska vadības lēmumi tās vietā;
- iekšējā audita struktūrvienība nedrīkst sniegt pārlicību par KRV sistēmas daļām, par kurām tā ir atbildīga. Šādu pārlicību jāsniedz citām atbilstoši kvalificētām pusēm;
- visas darbības, kas atrodas ārpus pārlicības radīšanas ietvara, ir uzskatāmas par konsultatīvajiem darba uzdevumiem, un to veikšanā jāievēro Standartu prasības, kas tiek piemērotas šāda tipa darba uzdevumiem;
- prasmju un nepieciešamo zināšanu esamība.

Iekšējiem auditoriem un riska vadības speciālistiem ir atsevišķas kopīgas zināšanas, prasmes un vērtības. Piemēram, abu tipu speciālistiem ir izpratne par uzņēmumu pārvaldības prasībām, projektu vadības, analītiskās un organizatoriskās prasmes, tādas vērtības, kā līdzsvarota riska apziņa, nevis maksimāla riska uzņemšanās vai nepieļaušanas taktika. Taču, pēc būtības riska vadības speciālisti strādā tikai organizācijas vadības labā un to pienākumos nav neatkarīgas, objektīvas pārlicības sniegšana audita komitejai. Bet, iekšējiem auditoriem, kas plāno uzņemties plašākus KRV pienākumus, nevajadzētu nenovērtēt riska vadības speciālistu

zināšanas jomās, kuras ir ārpus lielākās iekšējo auditoru daļas kompetences (piemēram, riska pārvešanas, riska kvantitatīvās analīzes un modelēšanas metodes). Iekšējiem auditoriem, kuriem nepiemīt atbilstoša līmeņa prasmes vai zināšanas minētajos jautājumos, nevajadzētu uzņemties ar tiem saistītus darba uzdevumus. Vēl jo vairāk, ja nav iespējams nodrošināt attiecīgās prasmes un zināšanas ne iekšējā audita struktūrvienībā, nedz arī iegūt tās no citām pusēm, iekšējā audita vadītājam vajadzētu atteikties arī no konsultāciju sniegšanas minētajos jautājumos.

Secinājumi

Riska vadība ir svarīga uzņēmuma pārvaldes sastāvdaļa. Valdes uzdevumā riska vadības sistēmas izstrādi un darbību nodrošina vadība. Kompleksajai uzņēmuma riska vadībai ir vairākas priekšrocības, jo tās pamatā ir strukturēta, konsekventa un saskaņota metodika. Iekšējo auditoru galvenais pienākums attiecībā uz KRV ir sniegt vadībai un valdei (padomei) pārlicību par riska vadības efektivitāti. Gadījumos, kad iekšējiem auditoriem ir plašāki pienākumi, nekā minēts iepriekš, jāizmanto attiecīgi aizsarglīdzekļi, tajā skaitā jāuzskata šādi darba uzdevumi par konsultāciju sniegšanu un jāseko attiecīgajām Standartu prasībām. Tādējādi iekšējie auditori varēs pasargāt savu neatkarību un sniegtās pārlicības objektivitāti. Ja minētie nosacījumi tiek ievēroti, KRV pienākumi var uzlabot iekšējā audita struktūrvienības tēlu un darbības efektivitāti.

Lietotās definīcijas

Kompleksā uzņēmuma riska vadība (KRV) – strukturēta, konsekventa un nepārtraukta mērķu sasniegšanu ietekmējošo draudu un iespēju noteikšana, novērtēšana un attiecīgu pretpasākumu izvēle, un ziņojumu izstrāde, kas notiek visos organizācijas līmeņos.

Konsultatīvie pakalpojumi – padomu došanas un saistītās klientu pakalpojumu darbības, kuru būtība un apjoms ir saskaņots ar klientu un kuras ir paredzētas, lai palielinātu organizācijas pārvaldības, riska vadības un kontroles procesu vērtību un uzlabotu tos, iekšējam auditoram neuzņemoties vadības atbildību. Piemēri ir apspriede, padoms, organizēšanu un mācības.

Kontrole – visas darbības, ko veic vadība, valde (padome) vai citas personas, lai uzlabotu risku vadību un palielinātu varbūtību, ka noteiktie mērķi tiks sasniegti. Vadība plāno, organizē un vada tādu darbību izpildi, kas ir pietiekamas, lai nodrošinātu pieņemamu pārliecību, ka mērķi tiks sasniegti.

Organizēšana – darbs ar grupu (vai indivīdu), kura nolūks ir atvieglot grupai (vai indivīdam) sanāksmes vai darbības plānotā mērķa sasniegšanu. Organizēšana ietver grupas un tās biedru viedokļa uzklauššanu, apstrīdēšanu, novērojumu izdarīšanu, izjautāšanu un atbalsta sniegšanu. Organizēšana gan neparedz darba veikšanu vai ar to saistīto lēmumu pieņemšanu.

Pārliecības radišanas pakalpojumi – objektīva pierādījumu pārbaude, ko veic, lai sniegtu neatkarīgu vērtējumu par organizācijas riska vadību, kontroli vai pārvaldības procesiem. Piemēri var būt finanšu, darba izpildes, atbilstība, sistēmas drošības un pienācīgas centības darba uzdevumi.

Risks – tāda notikuma iespēja, kas ietekmēs mērķu sasniegšanu. Risku novērtē ar ietekmi un iespēju.

Riska apetīte – riska līmenis, ko organizācija ir gatava uzņemties.

Riska vadības attīstības līmenis – apjoms, kāda saskaņā ar vadības plāniem visos organizācijas līmeņos tiek piemērotas un izmantotas iedarbīgas riska vadības metodes, lai noteiktu, novērtētu un izvēlētos attiecīgu pretpasākums ziņotajām iespējām un draudiem, kas ietekmē organizācijas mērķu sasniegšanu.

Riska pretpasākumi – līdzekļi, ko organizācija izvēlējusies konkrētu risku vadīšanai. Galvenie to veidi ir riska pieļaušana, riska ietekmes un varbūtības mazināšana, riska pārnešana uz citām organizācijām vai risku radošās darbības pārtraukšana. Iekšējā kontrole pieder pie riska mazināšanas līdzekļiem.

Riska vadības process – process, kura mērķis ir identificēt, novērtēt, vadīt un kontrolēt potenciālos notikumus vai situācijas, lai nodrošinātu pieņemamu pārliecību par organizācijas mērķu sasniegšanu.

Riska vadības sistēma – vienots struktūru, metodiku, procedūru un definīciju kopums, ko organizācija izvēlējusies riska vadības procesu realizēšanai.

Šefība – konkrētas personas vai mērķa atbalstīšana, aizstāvēšana. Uzņemoties šefību pār riska vadības pasākumiem, puse apņemas uzsvērt riska vadības priekšrocības, izglītot organizācijas vadību un darbiniekus riska vadības jautājumos, mudinot un atbalstot darbiniekus un vadību veikt attiecīgās riska vadības darbības.

Uzņēmums – organizācija, kas izveidota, lai sasniegtu nosprausto mērķi.

Valde (padome) - valde (padome) ir organizācijas vadības institūcija, piemēram, direktoru padome, uzraudzības padome, aģentūras vai likumdevējas struktūras vadītājs, bezpeļņas organizācijas valde vai pilnvaroto padome vai jebkura cita izraudzīta organizācijas struktūrvienība, tostarp audita komiteja, attiecībā pret ko iekšējā audita vadītājam var būt jāpilda ziņošanas funkcija.

Autortiesības

Šī dokumenta autortiesības pieder auditoru kolektīvam. Lai saņemtu atļauju tālākai dokumenta izplatīšanai Lielbritānijā vai Īrijā, lūdzam griezties Lielbritānijas un Īrijas IAI (technical@iia.org.uk). Lai saņemtu atļauju tālākai dokumenta izplatīšanai citās valstīs, lūdzam griezties Iekšējā audita institūtā (guidance@theiia.org).